

Algunes mancances del tractament mediàtic de les enquestes. A propòsit de dues enquestes sobre el referèndum de l'Estatut

No hi ha un acord sobre la influència que pot tenir la publicació d'una enquesta sobre les decisions que prenen els votants en una contesa electoral. El que sí es pot constatar és el fet que els mèdia les usen (i n'abusen) per refermar la seva línia editorial. En aquest sentit, no és estrany que en facin lectures que des del punt de vista estadístic són molt imprecises. Per exemple, el passat 23 d'abril *El Periódico de Catalunya* titulava l'article central de la pàgina 3 pàgina:

Les perspectives del referèndum (Avantítol)

Els vots a favor de l'Estatut augmenten i ja arriben al 56%

(Titular)

Baixa el nombre dels que diuen que hi votaran en contra o s'abstindran (Subtítol)

Si llegiem el primer paràgraf de la notícia ens adonàvem que les dades no permetien fer aquests titulars:

El 56% dels ciutadans de Catalunya --una dècima de punt més que en el Baròmetre d'Hivern-- votarien favorablement el projecte d'Estatut aprovat pel Congrés dels Diputats el 30 de març passat --que en aquests moments es troba en tràmit al Senat-- en cas que la consulta se celebrés avui mateix. Només l'11,4% (mig punt menys que el mes de febrer) ho faria en contra i el 21% (4,6 punts menys) s'abstindria. L'1,5% votaria en blanc.

És a dir, l'augment d'una dècima o cinc dècimes, estadísticament irrellevants si es té en compte el marge d'error de la mostra (3,53%), *justificaven* aquests titulars, que servien, no cal dir-ho, per reforçar la línia editorial a favor del SÍ a la proposta d'Estatut de Catalunya. En canvi, quan un mes més tard una enquesta encarregada pel mateix diari donava uns resultats en què el vot afirmatiu baixava 3,7 punts, mentre que el vot negatiu n'augmentava 1,9, EPC no es va fer ressò d'aquests canvis al titular ni al subtítol.¹ Fins i tot, a diferència del que hem vist en el paràgraf anterior (“una dècima de punt més que en el Baròmetre d'Hivern”), no es xifraven en cap moment aquestes variacions respecte del sondeig anterior.

D'altra banda, en una mostra d'autoreferencialitat tan característica del sistema mediàtic d'altres mitjans acaben assumint aquestes dades com a veritats a partir de les quals, per exemple, es fan preguntes a determinats líders polítics, o es fan articles d'opinió o comentaris en determinades tertúlies.

En aquest article repassarem unes quantes mancances greus que presentaven els articles que comentaven dues enquestes encarregades per *La Vanguardia* (14 de maig) i EPC (20 de maig) en relació, entre d'altres temàtiques, amb el referèndum del proper 18 de

¹ Amb aquest comentari no volem dir que estigués justificat fer-ho des del punt de vista estadístic (ja que el marge d'error d'aquesta mostra era del 4,1%), especialment en relació l'augment del vot negatiu, sinó mostrar que no s'apliquen els mateixos criteris *periodístics* a realitats semblants, cosa que ens porta a concloure que el criteri decisiu és la línia editorial del diari respecte al referèndum.

juny. També ens referirem a les publicades pel Centre d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya.

L'opacitat

L'opacitat és una característica de la presentació de les dades que els mèdia fan de les seves enquestes.

D'entrada, no s'entén que tenint a l'abast una eina com Internet, no es posin a disposició de la ciutadania l'informe i les dades de la totalitat de l'enquesta.²

En segon lloc, i centrant-nos en els articles objecte de la nostra anàlisi, hi ha un seguit de dades de les quals no tenim informació ni sabem d'on surten:

a) Ni LV ni el EPC expliquen quin és el procediment estadístic que els porta a concloure que la participació seria del 51% i el 58% respectivament.

b) Tampoc no s'aclareix d'on surt l'estimació de vots afirmatius, negatius, nuls o en blancs que es fa a partir de la participació estimada.

c) Més opaques resulten les dades sobre el record de vot a les eleccions del 2003, que serveixen de base per extreure conclusions sobre el futur comportament dels electorats de cada formació en el referèndum. Així, no sabem el nombre ni el percentatge de persones enquestades que afirmen que van votar PSC, CiU, ERC, PP, ICV o d'altres. Tampoc no se'ns informa del nombre i percentatge de persones que afirmen que es van abstenir, que no tenien l'edat o la nacionalitat, que no ho recorden o que no volen contestar la pregunta. Tot plegat infringeix el 1c de l'article 69 de la LO 5/1985 Règim Electoral General, que obliga explícitament els mèdia a:

1. Los realizadores de todo sondeo o encuesta deben, bajo su responsabilidad, acompañarla de las siguientes especificaciones, que asimismo debe incluir toda publicación de las mismas:

[..]

c) Texto íntegro de las cuestiones planteadas y número de personas que no han contestado a cada una de ellas.

A més d'aquesta infracció de la LO 5/1985,³ cal tenir en compte que una pregunta com la del record de vot és una d'aquelles en què una part dels enquestats oculten quin va ser el seu vot, no el recorden ben bé o directament menteixi,⁴ raó per la qual cal anar amb

² A diferència de l'actuació dels mèdia convencionals, Contrastant ha buscat de ser màxim de transparent possible en les dades que forneix.

³ Tampoc no s'ha d'oblidar que al punt 2 de l'article 69 es diu que "la Junta Electoral Central vela porque los datos e informaciones de los sondeos publicados no contengan falsificaciones, ocultaciones o modificaciones deliberadas, así como por el correcto cumplimiento de **las especificaciones a que se refiere el párrafo anterior** [la negreta és nostra] y por el respeto a la prohibición establecida en el apartado 7 de este artículo", tasca que aquest organisme no està duent a terme.

⁴ No volem fer cap judici moral negatiu sobre aquest comportament; ans al contrari, tenint en compte l'ús que es fa de les enquestes i que són un instrument de control social a les mans de qui poden pagar-les,

molta cura amb les inferències que se'n puguin fer. Això ho podem comprovar si repassem els percentatges de resposta a aquesta pregunta a les darreres enquestes del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO)⁵ i la darrera del Centre d'Investigaciones Sociológicas (CIS), que, a diferència de LV i EP, proporcionen les dades que comentem:

	Abstenció	Blanc	PSC	CiU	ERC	PP	ICV/EUiA	No ho recorda	No contesta
Eleccions 2003 ⁶	36,6	0,9	19,7	19,6	10,5	7,5	4,6		
Enquesta CEO (juny 2005)	14,5	1,9	23,1	17,4	13,7	4,1	6,2	6,3	6,3

	Abstenció	Blanc	PSC	CiU	ERC	PP	ICV/EUiA	No ho sap/ No ho recorda
Eleccions 2003	36,6	0,9	19,7	19,6	10,5	7,5	4,6	
Enquesta CEO (setembre 2005)	11,7	2,4	24,5	18,6	15,1	6,1	4,9	16,0

	Abstenció	Blanc	PSC	CiU	ERC	PP	ICV/EUiA	No ho sap	No contesta
Eleccions 2003	36,6	0,9	19,7	19,6	10,5	7,5	4,6		
Enquesta CEO (octubre 2005)	12,8	2,7	25,2	28,5	15,2	4,8	5,1	2,2	9,9

considerem que aquest hauria de ser el capteniment més habitual. Tampoc no s'ha d'oblidar la capacitat d'aquests instruments per introduir en l'esfera pública tant de què es pot parlar com en quins termes se n'ha de parlar.

⁵ No hem pogut accedir al darrer baròmetre del CEO, ja que la pantalla de l'ordinador mostra un missatge d'error ("Arxiu espatllat. No es pot reparar.").

⁶ Hem extret els resultats de les eleccions al Parlament d'amunt al web <http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/telec/aut/aut03/caut0305.htm>

	Abstenció	Blanc	PSC	CiU	ERC	PP	ICV/EUiA	No ho recorda	No contesta
Eleccions 2003	36,6	0,9	19,7	19,6	10,5	7,5	4,6		
Enquesta CEO (novembre 2005)	11,8	1,7	22,0	23,2	12,8	4,0	6,3	5,0	7,4

	Abstenció	Blanc	PSC	CiU	ERC	PP	ICV/EUiA	No ho recorda	No contesta
Eleccions 2003	36,6	0,9	19,7	19,6	10,5	7,5	4,6		
Enquesta CEO (març 2006)	17,6	1,8	22,7	20,8	13,7	4,3	6,4	7,5	5,0

	Abstenció	Blanc	PSC	CiU	ERC	PP	ICV/EUiA	No ho sap/ No ho recorda	No contesta
Eleccions 2003	36,6	0,9	19,7	19,6	10,5	7,5	4,6		
Enquesta CEO (maig 2006)	12,2	2,5	29,2	18,9	14,1	3,5	4,5	9,9	3,2

	No va votar ⁷	Blanc	PSC	CiU	ERC	PP	ICV/EUiA	No ho recorda	No contesta
Eleccions 2003	36,6	0,9	19,7	19,6	10,5	7,5	4,6		
Enquesta CIS (maig 2006)	15,6	1,0	25,8	16,9	12,2	3,4	5,2	8,0	8,4

Segons es pot observar en aquest quadre no hi ha una correspondència entre dades de les eleccions al Parlament del 2003 i les respostes de les persones enquestades. Evidentment, és impossible que amb el mètode aleatori les dades de la mostra hi corresponguin al cent per cent, però s'hi observen unes constants. Així, per exemple,

⁷ Com que en aquesta enquesta no es contemplava la possibilitat que una part de les persones enquestades no ho poguessin fer per problemes legals, cal pressuposar que una part petita de la gent que va respondre *No va votar* no eren abstencionistes.

l'abstenció real és força més alta que la declarada i encara que hi suméssim⁸ les dades dels apartats *No ho sap/No ho recorda* i *No contesta* obtindríem una xifra sovint molt allunyada de la real (36,6).

D'altra banda, la desviació (per dalt o per baix) de les persones que diuen que van votar PSC, CiU, ERC, PP i ICV respecte del percentatge real és massa alt perquè no esbiaixin les conclusions que es puguin extreure d'aquestes submostres. És obvi que hi ha gent que menteix i no va votar PSC, CiU,ERC ni ICV, mentre que hi ha força votants del PP que oculten el seu vot.

Tot plegat ens porta a qüestionar la representativitat de les respostes de la mostra en aquest apartat o, si més no, a ser molt cautelosos a l'hora de fer servir aquestes dades.

Submostres insuficients per extreure'n conclusions

La majoria d'enquestes electorals treballen amb mostres que poden anar des de 600 persones a 3.000 amb un nivell de confiança del 95%. A partir d'aquestes dues dades es pot calcular el marge d'error de tota la mostra, que augmentarà com més petita sigui. Així una mostra de 1.000 persones té un marge d'error 3,16%.⁹

El que s'oblida sovint, i els mèdia més que ningú, és que les conclusions extretes a partir d'una submostra tindran un marge d'error més elevat que la mostra global i, per tant, algunes no tindran cap fonament estadístic. Així, per exemple, una enquesta de 500 persones per a tot Catalunya no serveix de gaire si es vol preveure l'assignació dels diputats al Parlament, ja que, com que l'adjudicació és provincial, les submostres seran molt petites, amb marges d'errors en alguns casos que vorejaran el 10%. Si l'enquesta s'ha fet a 1.000 o 2.000 persones del conjunt de l'Estat espanyol és impossible de preveure des del punt de vista estadístic l'assignació de diputats al Parlament espanyol.

El més greu, però, és el fet que en cap moment els mitjans de comunicació no n'adverteixen els seus lectors. Els articles que comentem són un clar exemple d'aquesta manera d'actuar: s'han extret conclusions sobre el possible comportament al referèndum de les persones que afirmaven que havien votat ERC¹⁰ el novembre del 2003. Tant LV com EPC no s'han estat de remarcar i/o destacar en llocs més o menys prominents de la notícia que la majoria del votants d'ERC votarien sí a l'estatut a partir d'unes submostres clarament insuficients. Vegem-ho:

⁸ Fem aquesta operació com a hipòtesi de màxims, perquè tot i que darrere d'aquestes respostes s'amaga gent que és abstencionista, també s'hi inclouen persones que no volen revelar quin va ser el seu vot, per la qual cosa el grau d'indeterminació augmenta.

⁹ Des del punt de vista estadístic, el marge d'error no disminueix proporcionalment a la grandària de la mostra, de manera que a partir de 1.000 o 1.500 enquestes minva molt poc. Ara bé, si ens interessa analitzar i inferir determinades conclusions d'una submostra la grandària global de la mostra resulta determinant.

¹⁰ El que diem per a les persones enquestades que afirmen que van votar ERC s'aplica encara amb més raó als del PP, ja que la submostra encara és més petita (75 en el cas de LV i 45 en el cas d'EPC).

“El 40,2% dels electors d'ERC asseguruen que recolzaran el text i el 25,6% s'inclinen pel 'no'”¹¹ (Subtitular d'EPC, 20 de maig de 2006)

“ELS ELECTORS D'ERC Són més els electors d'Esquerra Republicana favorables al *sí* que no pas els favorables al *no* que recomana aquest partit: el 40,2%, davant el 25,6%.” (Subtitular d'EPC, 20 de maig de 2006)

“VOTANTES DE ESQUERRA *La mayoría de los electores de ERC cree que el Estatut es un avance y votará sí*” (Destacat de LV, 14 de maig)

“En cambio, el rechazo sólo es mayoritario entre los votantes del PP (60%), mientras que en el caso de ERC, la otra fuerza política que pide votar el no, son más sus votantes que tienen intención de votar sí (el 44%) que los que manifiestan intención de decantarse por el no (un 31%).” (LV, 14 de maig)

Analitzem, però, les dades, començant per les de LV. Com hem dit abans, no sabem quantes de les mil persones enquestades va afirmar que havien votat ERC el 2003, però suposarem que l'enquesta reflecteix el percentatge de vots real (10,5%),¹² la qual cosa implica que unes 104¹³ persones de l'enquesta encarregada per LV van votar aquest partit. Per tant, qualsevol inferència sobre el comportament dels electors d'ERC ha de partir d'una mostra d'aproximadament 104 persones. Tot seguit hi aplicarem la fórmula¹⁴ per trobar el marge d'error de la submostra amb un nivell de confiança del 95%:

$$1,96 \times \sqrt{\frac{542045 - 104}{542045 - 1} \times \frac{0,31 \times 0,69}{104}} = 8,87$$

Doncs bé, el marge d'error d'una quantitat tan exigua de persones enquestades és altíssim (8,87 %). Amb aquest marge d'error, l'interval dels que diuen que votaran SÍ va de 35,13 a 52,87, mentre dels que diuen que votaran no va de 22,13 a 39,87. Es tracta, doncs, d'uns intervals massa grans per extreure'n conclusions fermes; a més, hi ha una franja (del 35,13 al 39,87) en què el SÍ i el NO coincideixen. La prova del que diem és que cap estadístic ni diari publicaria una enquesta feta a partir d'una mostra de 100 persones.

¹¹ Fixem-nos en la diferència semàntica entre “asseguren” i “s'inclinen”, és a dir, entre una opinió ferma (els que afirmen que votaran Sí) i una de no tan ferma, una inclinació (els que diuen que votaran No).

¹² Es tracta del percentatge de vot sobre el total del cens electoral, ja que la mostra pretén reflectir el comportament del cens i no només de la gent que va anar a votar.

¹³ La xifra hauria de ser entre un 3% i 5% per cent inferior, ja que no es contempla el nombre d'enquestats/d'enquestades que responen que no tenien l'edat de votar o no podien votar per raons legals.

¹⁴ Consulteu el llibre de Jacinto Rodríguez Osuna *Métodos de muestro. Casos Prácticos*. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 2005 (segona edició)

Si analitzem ara les dades d'EPC, el problema s'agreuja perquè la submostra és més petita que la de la LV. Així, com que es van enquestar 600 persones, hem de suposar que aproximadament 63 persones van dir que havien votat ERC el novembre del 2003.

$$1,96 \times \sqrt{\frac{542045 - 63}{542045 - 1} \times \frac{0,256 \times 0,744}{63}} = 10,76$$

El marge d'error d'aquesta submostra és de 10,76%, raó per la qual encara resulta més agosarat fer inferències de cap mena sobre el possible comportament de l'electorat d'ERC i, encara menys, destacar-les en llocs prominents de la notícia, tal com hem vist que feia aquest diari.

Per acabar, només volem afegir que els articles que LV i EPC han publicat en la darrera setmana (el 4 i 9 de juny respectivament) sobre dues enquestes encarregades amb posterioritat a les que comentem presenten els mateixos defectes que comentem.